

riam. Consequentia clara est, et minor etiam videtur certa ex perfectione divinæ justitiæ, ac providentiæ sapientissimæ, adjuncta bonitate Dei, quæ prior est ad benefaciendum, et miserendum, quam ad vindictam. Major autem, vel ex eo colligitur, quod quando dæmon homines primos tentavit, jam erat reprobus, et damnatus, ut infra videbimus, ergo etiam tunc jam sancti Angeli erant plene beati. Et ita plane docent Patres supra citati, cap. 2 et 3 libri præcedentis, et præsertim Augustinus, lib. 1, Genes. ad litt., cap. 17, et sequentibus, et lib. 2, cap. 8, et lib. 4, cap. 24, et lib. 11, de Civitate, cap. 13, et 14, et 29, et lib. 12, cap. 6.

9. *Satisfit Nazianzeno adducto n. 4.—Solvitur jam prima ratio in n. 1.* — Ad verba ergo Nazianzeni respondeo, non esse intelligenda illo modo, quo a Niceta in citatis verbis exponuntur, quia ex illo sensu unus ex duobus erroribus sequitur, scilicet, vel Angelos sanctos non vidisse Deum ante Christi resurrectionem, aut mortem: qui jam improbatum est. Vel videndo Deum potuisse peccare, et uterque jam improbatum est, et ideo neque Nicetas ipse in illa expositione persistit, sed alias adhibet, scilicet, quod resurrectio Christi Angelorum etiam salus fuerit, non quia tunc gloriam receperint, sed quia tunc ruinæ Angelorum lapsorum impleri coeptæ sunt, vel quia etiam Angelis sanctis de consummata hominum salute magna gloria accidentaliter accessit: vel quia gloriam, quam Angeli sancti jam habebant, per Christum receperant, et ideo resurgenti Christo simul cum salute hominum tribuitur. Addo etiam dici posse, per *mundum invisibilem* intelligi posse animas sanctorum Patrum, qui in sinu Abrahamæ detinebantur. Ad rationem vero in principio factam negatur consequentia, quia licet Christus fuerit salvator, et glorificator Angelorum, nihilominus non fuit eorum redemptor, et ideo non debuit eorum præmium differri, quia non meruerant exclusionem a regno per aliquod peccatum, pro quo nondum plene satisfactum fuisset, sicut hominibus contigit. Neque per Christum detrimentum illud carendi tanto tempore suo præmio, pati debuerunt, neque id ad honorem Christi pertinebat. Videantur dicta in tom. 1, 3 part., disput. 41, sect. 1. Ad 2 et 3 rationem in eodem num. 1, in sequentibus capitibus, satisfacimus.

CAPUT III.

UTRUM ANGELI SANCTI IN TERTIO POST SUAM CREATIONEM INSTANTI BEATITUDINEM ACCEPERINT.

1. Hoc dubium petitur in secunda ratione dubitandi posita in præcedenti capite, ejusque resolutio, quasi per partes in discursu libri quinti, simul cum dictis capite præcedenti continetur. Sed ut clarius nostra sententia intelligatur, alias breviter recensebimus, quæ cum doctrina data non subsistunt: et inde nostram concludemus, magisque explicabimus.

2. *Prima sententia unum solum instans in negotio Angelorum agnoscens.—Prædicta sententia exploditur.* — Prima ergo sententia esse potest in unico indivisibili instanti totum negotium sanctorum Angelorum fuisse per actum, quia in primo instanti creationis sanctificati sunt, et beatitudinem ultimam acceperunt, vel sine merito, vel cum merito, non tempore, sed natura antecedente: vel certe nullo modo antecedente, sed subsequente, et præviso. Verumtamen nullum invenio auctorem, qui hanc sententiam sub his terminis docuerit, quia omnes negant Angelos fuisse beatos in primo instanti creationis præter unum Ludovicum Vivem, qui licet id asserat in scholio ad Augustinum, l. 11, de Civ., c. 9, non tamen explicat, an in illo instanti fuerint etiam viatores, vel an fuerint postea aliquando in statu merendi, licet viderent Deum. Illam ergo sententiam tanquam omnino falsam, et improbabilem omittere. Nam, quod sine merito receperint, vel ex merito ejusdem durationis cum prioritate naturæ, ita probatum jam est: contra merita vero subsequenter, et prævisa, in capite sequenti disputabimus. In alio vero sensu posset hæc sententia intelligi de unico instanti non existentia (ut sic dicam) seu status merendi. Et in hoc sensu multi theologi restringunt viam sanctorum Angelorum ad unicum instans, in quo primum justificati sunt, meruerunt, et beatificati sunt, licet fateantur illud non fuisse primum instans existentia Angelorum, sed secundum. Et ita in alio sensu duo instantia in negotio Angelorum admittunt, unum creationis, aliud sanctificationis consummatæ per gloriam, et in illis solis totum negotium Angelorum consummatum fuisse dicunt. Ita sensit olim D. Thomas, quodlib. 9, art. 8, et in 2, distinct. 5, quæst. 2, art. 2, tenent Bonaventura, Ægidius, Richardus, Argentina et Marsilius 2, quæst. 3, art. 2, Albertus, in

Summ., 2 part., tract. 4, art. 19, Maironius, in 3, distinct. 17, quæst. 1. Hæc vero sententia quoad distinctionem instantium creationis, et primæ sanctificationis satis improbatum fuit supra.

3. *Secunda sententia duo quo instantia statuens expenditur.* — Quoad alteram vero partem coincidit illa opinio cum alia, quam secundo loco ponimus, quæ viam, et terminum Angelorum in duobus instantibus concludunt. Hanc tenent Cajetanus et Ferrariensis, sed diverso modo, nam Cajetanus putat utrumque fuisse instans viæ et meriti. Alter vero, et aliter, nam primus fuit solius viæ, secundus vero fuit viæ, et termini, ac proinde secundum viæ, et primum termini. Quæ opinio quoad hanc secundam partem cum præcedenti convenit, ut in capite præcedenti dixi, ubi rejecta est. At vero Ferrariensis solum verum instans viæ ac meriti, aliudque termini admittit. Sed ista sententia improbatum est, quia negat meritum in sanctis Angelis pro illo instanti secundo, in quo peccare potuerunt. Alii vero, qui tale meritum concedunt, et negant distinctionem illorum instantium in bonis Angelis, cum eam in malis admittant, et ita in re fateantur tantum durasse illud primum instans bonorum Angelorum, sicut duo instantia malorum. Isti (inquam) auctores magis in modo loquendi, quam in re a nobis differunt. Quanquam de re potest esse controversia, an ille actus amoris quem Angeli in sua creatione habuerunt, immutatus manserit in tota illa mora, quam mali Angeli peccando consumpserunt. Nobis autem videtur imprimis ex parte intellectus factam esse magnam mutationem in mentibus sanctorum Angelorum, quæ sufficit ad mutationem instantium, quæ magis in intellectu consideranda sunt, quia intellectus est regula voluntatis. Deinde etiam in ipso amore Dei verisimilius esse credimus factam esse sufficientem mutationem, vel in actu ipso individuo, quia circa Deum alio modo, et secundum alium respectum versatur, vel in intentione, et fervore actus, vel in deliberatione, ut supra explicatum est.

4. *Tertia sententia quatuor instantia assiggnans impugnatur.* — Est ergo tertia sententia, quæ in alio extremo has moras multiplicat, dicens a creatione sanctorum Angelorum, usque ad beatitudinem eorum fuisse quatuor instantia. Primum creationis puræ naturæ, secundum primæ sanctificationis ejusdem naturæ, tertium proprii meriti, perseverantiæ, et augmenti gratiæ, quartum glorificationis. Hunc

modum refert Scotus 2, distinct. 5, quæst. 1, § *Ad primam questionem*, quem non omnino rejicit, et revera esset probabilis, si Angeli fuissent creati sine gratia in pura natura, sed quia illud fundamentum falsum est, ideo frustra duo illa prima instantia distinguuntur. Et præterea deficit ille modus, prout illum Scotus refert, quia secundum instans, seu primum sanctificationis ponit sine ullo merito, quod supra improbatum est. Alio item modo refert ibi Scotus, esse multiplicata illa quatuor instantia, ponendo primum creationis solius naturæ, sine nulla bona, vel mala operatione, secundum bonæ operationis moralis intra ordinem naturæ, tertium sanctificationis, ac meriti, et quartum glorificationis. De qua sententia nihil dicit, verumtamen illa auget falsitatem præcedentis sententiæ, quia duo distinguit instantia ante primam Angelorum sanctificationem, quod est improbabile, et superfluum, cur enim non potuerint in primo instanti bene moraliter operari, etiamsi in gratia creati non fuissent? vel certe, licet in instanti creationis nullum actum naturalem, vel supernaturalem habuerint, in secundo instanti utrumque simul habere possent. Et præterea juxta illam divisionem instantium boni Angeli nunquam habuissent meritum augmenti gratiæ, nec perseverantiam in illa pro statu viæ, neque mali habuissent gratiam aliquando: quæ omnia improbatum sunt. Unde potius illo modo essent quinque instantia distinguenda, duo puræ naturæ absque gratia, et duo primæ, et secundæ sanctificationis sanctorum Angelorum, seu initii, et perseverantiæ in sanctitate, ultimum glorificationis: sed duo prima jam satis explosa sunt.

5. *Quarta et vera sententia tres astruens morulas.* — Quarta ergo sententia est, Angelorum sanctorum viam, usque ad terminum ejus inclusive, tribus instantibus, seu morulis fuisse peractam. Prima fuit creationis, et sanctificationis, cum dispositione ad illam, et consequenter cum merito de condigno gloriæ: secunda fuit perseverantiæ in gratia, cum merito de condigno gratiæ, et gloriæ, tertium receptionis gloriæ. Et hæc sententia vera est, quæ per partes sumitur ex D. Thoma, dicta q. 62 et 63, quatenus ponit in sanctis Angelis meritum in primo instanti creationis sine potestate peccandi, et meritum aliud cum potestate peccandi, quia mali peccabant, et præmium post meritum, et non simul cum illo. Tenet etiam Capreolus, in 2, dist. 4, q. 1, concl. 4 et 5, et ad argumenta contra illam. Et Scotus, et Ga-

briel, qui in numero trium instantium conveniunt, licet in statu, vel actionibus, quas in singulis instantibus Angeli habuerunt, inter se discrepent, ut satis in superioribus tractatum est. Hæc igitur sententia satis est a nobis per singulas partes probata.

6. *Probatur triplicem statum distinguendo.* — Nec aliter nunc confirmatur, nisi quia in sanctis Angelis tres veluti status considerare debemus, unus fuit quodammodo naturalis quoad modum operandi, id est, vel cum aliqua necessitate quoad specificationem saltem, vel quasi acti ab auctore naturæ, et gratiæ. Ex quo factum est, ut in eo statu omnes fuerint uniformes: et in summa pace (ut sic dicam). Secundus status fuit, quasi plenæ deliberationis, et fortasse novæ illuminationis, ac promulgationis novi præcepti, plena libertate acceptandi, et exequendi. Unde in illo statu habuerunt Angeli inter se diversitatem, et immane bellum, et in sanctis Angelis fuit perseverantia, et victoria. Tertius status in eisdem fuit beatificus. Hi autem status adeo sunt diversi, ut nullus cum aliquo aliorum simul duratione esse potuerit, ut a nobis ostensum est, ergo illis statibus tres morulæ necessario respondent, et eodem modo concludi potest, non fuisse plures, quia non fuerint in Angelis plures status inter se successionem postulant. Nam licet Angelus considerari possit in statu naturæ, et gratiæ, et in statu actualis operationis, vel solius actus primi, hi status non petunt inter se successionem, sed possunt esse simul, et quod a principio ita fuerint, perfectius est, et ipsorum naturæ, ac providentiæ Dei fuit magis consentaneum.

7. *Solvitur secunda ratio in num. 1 capitis præcedentis, et disquiritur de duratione cujusque instantis.* — De primo specialiter dubitatur. — Atque ita facile patet responsio ad secundam rationem dubitandi in præcedenti capite positam. Ad ejus vero majorem intelligentiam de unoquoque illorum instantium inquiri potest, quantum duraverit. In quo non est difficultas de tertio. Nam illud dicitur instans lato modo, id est, indivisibilis duratio, re tamen est vera quædam æternitas participata, qua beatifica visio mensuratur: nam ex quo incipit, semper durat, durabitque perpetuo, quia ex natura sua immutabilitatem postulat. De primo autem instanti est specialis difficultas, an solum duraverit per instans nostri temporis, et coexistentiam ad solum illud, vel permanentius fuerit, licet in se indivisibilis extiterit. Aliqui enim putant impossibile fuisse

durare priori modo, scilicet per solum instans nostri temporis, cum Gregorio 2, dist. 5. Quia non potest Angeli actus semel factus desinere per ultimum sui esse, eo quod res indivisibilis, ac permanens sit: si autem per solum instans nostri temporis durasset primum instans Angeli, necessario desineret actus ejus in eodem instanti, in quo inciperet, ac subinde per ultimum sui esse.

8. *Vera resolutio.* — Nihilominus loquendo de possibili, hoc mihi possibile non est. Primo, quia non repugnat rem permanentem desinere per ultimum sui esse, ut in superioribus tractando de loco, et mutationibus Angelorum diximus, quia licet desinat per ultimum sui esse secundum coexistentiam ad nostrum tempus, nihilominus potest res tota simul desinere, id est, simul non esse immediate post tale instans, ita ut illa negatio essendi sit in toto tempore immediate sequenti, et in qualibet ejus parte. Ut recte Scotus, in 3, d. 3, quæst. 1, Durandus, quæst. 2, num. 14, Henricus, quodlib. 15, quæst. 13, littera C, et alii theologi docuerunt. Secundo, quia posset mutari primum instans angelicum sine desitione primi actus, per majorem ejus intensionem. Posset enim Angelus creari amando Deum, et immediate post instans creationis in eodem amore intensive crescere: nulla enim repugnantia in hoc cogitari potest. Quia, in intensio fit in tempore, et ita incipere potest per ultimum non esse intensionis, supposito primo esse actus, et actus ipse capax est intensionis, quod saltem de amore supernaturali, de quo loquimur, dubitari non potest. Talis autem mutatio in actu sufficit, in instans angelicum mutetur: tum quia de ratione instantis est indivisibilitas durationis: tum quia et illo motu intensionis est tempus; ergo nova mora. Quanquam vero hoc fuerit possibile, incertum est an ita de facto contigerit, quid vero per conjecturam verisimilius sit in lib. 8, cap. 2, tractando de malis Angelis commodius dicitur. Et ibi explicabimus similem difficultatem de secunda mora angelica, scilicet, quantum duraverit. Supponimus enim, in omnibus fuisse moram æqualem, et ex collatione inter bonos, et malos, melius intelligetur quanta in utrisque fuerit, et ideo ibi commodius tractabitur.

CAPUT IV.

UTRUM BEATITUDO EX SOLIS PRÆCEDENTIBUS MERITIS, VEL ETIAM EX SEQUENTIBUS PRÆVISIS, ET SECUNDUM PROPORTIONEM NATURALIUM, SANCTIS ANGELIS DATA SIT.

1. *Prima dubitandi ratio.* — Huic questioni occasionem nobis præbat resolutio capituli secundi et tertii. Unde prima ratio dubitandi hic est tertia posita in capitulo secundi initio. Nam meritum unius, vel duorum instantium, non potuit esse magnum, nedum valde excellens. Ergo si beatitudo tantum esset data Angelis, juxta mensuram illius meriti, non posse gloria Angelorum esse nimis excellens: imo sancti homines, præsertim, qui longo tempore perfectissimam vitam egerunt, et innumeros heroicis actus virtutum exercuerunt, Angelos in gloria superarent: quod nec credibile est, nec modo loquendi Scripturæ, et Patrum consentaneum.

2. *Secunda.* — Secundo argumentari possumus, quia verisimile non est, nullum essentialis beatitudinis præmium datum esse sanctis Angelis, propter obsequia, quæ Deo exhibuerunt, ministrando hominibus a principio mundi usque modo, vel usque ad Judicii diem exhibebunt, ergo beatitudo data est illis, etiam propter talia merita, et obsequia, ergo a principio data est beatitudo Angelis, non solum propter merita jam facta, et ut illis commensurata, sed etiam propter merita, et ministeria prævisa. Probatur consequentia, quia illa beatitudo non recipit successivum argumentum, sed tota simul a principio datur, ergo a principio data est cum tanto augmento propter prævisa merita, quantum successive dare deberet propter illa, si per successionem augeri posset. Consequentia videntur claræ: et primum antecedens probatur, quia alias melius fuisset Angelis sanctis non tam cito beatitudinem accipere, sed in via relinqui, ut per alia ministeria majorem beatitudinem æternam possent mereri.

3. *Tertia.* — Tertio, quia merita Angelorum non fuerunt necessario proportionata naturali perfectioni eorum, sed gloria est eis data juxta proportionem naturalium, ergo non fuit data juxta proportionem meritorum. Consequentia clara est, quia non potest eadem forma diversis regulis, seu mensuris adæquare, quando ipsæ mensuræ inter se æqualitatem, seu proportionem non servant. Major autem probatur,

quia meritorum proportio pendet ex libertate: proportio autem in naturali perfectione necessaria est: unde non est necesse, ut una fuerit alteri conformis. Atque ita videmus plures Angelos in natura perfectiores demeruisse, cum alii minus perfecti merebantur. Ergo similiter contingere potuit, ut inter bonos Angelos, aliqui minus perfecti in naturalibus in secundo instanti plus, quam alii perfectiores merebantur. Minor autem propositio ex dictis in superioribus ostendi potest, quia eadem videtur esse ratio de gloria, et de gratia: sed dictum est, gratiam fuisse datam Angelis juxta proportionem naturalium; ergo idem de gloria dicendum est.

4. *Prima sententia.* — *Ejus duplex sensus.* — *Rejicitur prior sensus.* — *Pro sensu altero arguitur.* — In hac questione occurrit imprimis tractanda opinio Magistri sententiarum, in 2, distinct. 5, cap. ult., qui docuit Angelis sanctis datam esse beatitudinem, propter prævisa merita, quæ in ipsa beatitudine postea operaturi erant. Quam sententiam secutus est Præpositivus, ut refert Marsilius, in 2, quæst. 4, art. 2, et idem secutus est Altissiodorensis, in Summ., lib. 2, tract. 4, cap. 8, et libr. 3, tract. 1, cap. 7, ubi in principio id docet de Christo, et addit *ad similitudinem Angelorum.* Et idem infra repetit in solutione cujusdam argumenti, quamvis aliam etiam responsionem adhibeat, differentiam inter Angelos, et Christum constituendo. Et similiter Albertus, in 3, distinct. 18, artic. 4, illam sententiam dicit non esse improbabilem: addit vero, *aliam esse communem viam, quæ non habet calumniam,* in secundo vero, distinct. 5, art. 7, dixerat, communem viam esse, ut Angeli non habuerint beatitudinem, propter subsequencia merita. Illa autem opinio Magistri duobus modis intelligi potest. Primo ut beatitudo Angelis data sit propter merita prævisa subsequencia, et nullo modo propter præcedentia. Secundo, ut aliquod augmentum beatitudinis substantialis si datum Angelis propter prævisa merita, quamvis propter præcedentia, primam (ut sic dicam) beatitudinem, seu aliquos ejus gradus receperint. Et Magister quidem in priori sensu locutus est, ut expresse declarat. Verumtamen ille sensus, quoad ultimam partem declarationis ejus satis improbatum est, ex eo, quod ostendimus, Angelos ante beatitudinem habuisse non unum tantum, sed etiam plura merita. Accedit, quod juxta illam sententiam sancti Angeli præventi essent beatitudine ante merita exhibita: ergo etiam mali præveniri